

Акімов А.В.

Запорізький національний університет

ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНА ФОРМА УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

У статті розглянута категорія «електронної демократії» як дієвої форми механізму державного управління в Україні. «Електронна демократія» як форма управління досліджується через відкритість державної влади, підвищення ефективності політичного управління та активного залучення громадян у процесі прийняття політичних рішень на основі інформаційно-комунікативних технологій. Доведено, що електронна демократія орієнтована на якісне підвищення рівня участі громадян у політичному житті, тобто на ініціативу «знизу» в управлінні державою. Електронна демократія України забезпечується передусім електронними інформаційними ресурсами органів державної влади. Встановлено, що саме електронна демократія є інноваційною формою державного устрою, при якій кожен громадянин має можливість прямої участі в прийнятті державних рішень, які можуть його стосуватися.

Ключові слова: державна влада, електронна демократія, електронний уряд, інформаційне суспільство, державне управління, цифрова демократія.

Постановка проблеми. Серед важливих завдань України на шляху до європейського співтовариства – розбудова інформаційного суспільства. Одним із пріоритетних етапів його розвитку є інформатизація органів державної влади. Це сприятиме її прозорості та відкритості, позитивно вплине на ефективність роботи державних структур, модернізує державне управління загалом. Як наслідок громадськість матиме змогу отримати якісні адміністративні послуги, долучиться до прийняття управлінських рішень на різних рівнях. Серед показників модернізації державного управління розглядаються, зокрема, сайт органу влади, сторінка в соціальній мережі, блог. Інтернет – представництво влади в мережі засвідчує її налаштованість на діалог із суспільством, прагнення оперативно реагувати на виклики сьогодення. Дієвою технологією, спрямованою на подолання викликів у державному управлінні, є електронна демократія.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми демократії та залучення громадськості до вироблення політики засобами інформаційно-комунікативних технологій досліджували Ч. Армстронг, Ю. Гарлан, С. Коулман, Д. Латроп, Д. Робінсон, Л. Рума, Е. Фелтен, С. Шахт, Д. Шулер та ін. До проблем упровадження електронного урядування як в Україні, так і в інших країнах світу зверталися такі вітчизняні дослідники, як А. Семенченко, К. Вознюк, Н. Драгомирецька, О. Загаєцька, О. Загвойська, Т. Камінська,

А. Камінська, В. Ключевський, К. Линьов, І. Лопушинський, М. Міхальова, Я. Олійник, Н. Павлютенко, М. Пасічник, А. Семенов, К. Синицький, О. Дубас, П. Клімушин, А. Серенок.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз та узагальнення підходів до визначення поняття «електронна демократія» та дослідження стану впровадження електронної демократії в Україні як альтернативної форми управління державою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Традиційне розуміння демократії стає непридатним до суспільства, яке існує та функціонує в світі глобальних постіндустріальних комунікацій на базі стрімких інформаційних технологій, що розвиваються. Йдеться про появу такого феномена, як «електронна демократія», під яким розуміється відкритість державної влади, підвищення ефективності політичного управління та активне залучення громадян у процес прийняття політичних рішень на основі інформаційно-комунікативних технологій.

Таким чином, «електронна демократія» виступає як перспективна форма інтерактивної взаємодії населення і влади в політичних процесах сучасного світу. Часто поняття «електронна демократія» ототожнюють із поняттям «електронний уряд», але вони кардинально відрізняються за своєю суттю.

Українське законодавство визначає електронну демократію як форму суспільних відносин, за якої громадяни та інститути громадянського суспіль-

ства залучаються до державотворення та державного управління, до місцевого самоврядування шляхом широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій в демократичних процесах із метою:

- посилити участь, ініціативність та залучення громадян на всіх рівнях до публічного життя;
- поліпшити прозорість процесу прийняття рішень, підзвітність демократичних інститутів;
- поліпшити реакцію суб'єктів владних повноважень на звернення громадян;
- сприяти публічним дискусіям та привертати увагу громадян до процесу прийняття рішень.

На відміну від електронного уряду, створюваного «зверху» для більш ефективного функціонування державного апарату, електронна демократія орієнтована на якісне підвищення рівня участі громадян у політичному житті, тобто на ініціативу «знизу» в управлінні державою [2].

Електронна демократія стає безпосереднім інструментом демократизації і розвитку суспільства в інформаційному напрямку. Такі форми електронної демократії, як електронні петиції, електронне голосування, електронні листи і інші широко вводяться і використовуються в найбільш демократично розвинених країнах.

Можливості застосування ІКТ простягаються від інформування про різних претендентів на виборні посади й діяльність партій, участь в електронному голосуванні (е-голосуванні) електронних виборах (е- виборах). При цьому розрізняється е-демократія у вузькому й у широкому розумінні. У вузькому розумінні е-демократія полягає у використанні електронної підтримки для забезпечення відповідних конституційних прав, що вимагають тих чи інших формальних рішень. У широкому розумінні поняття е-демократія означає систематизацію думок і залучення громадян і організацій у політичні рішення й процеси [3].

Національний інститут статистичних досліджень визначає електронну демократію (e-democracy) як інструмент зміцнення демократії, демократичних інститутів та демократичних процесів за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Її головним завданням є «електронна підтримка демократії».

Е-демократія є однією зі стратегій підтримки демократії, демократичних інститутів, демократичних процесів і поширення демократичних цінностей. Вона доповнює традиційні інструменти демократії і є взаємопов'язаною з ними [4]. Електронна демократія охоплює всі електронні засоби, що уможливають для громадян контроль діяльності лідерів/політиків у публічній сфері.

Залежно від сфери, в якій демократичні начала потребують розвитку, е-демократія може використовувати різні методи: для забезпечення прозорості політичного процесу; для збільшення прямого залучення й участі громадян; для поліпшення якості формування громадської думки шляхом створення нового простору інформації та її осмислення [5].

Складові частини е-демократії наведені на рис. 2.1.

Відповідно до «Концепції розвитку електронного урядування в Україні», електронна демократія–форма організації суспільства, за якої громадяни та представники бізнесу залучаються до процесу державного управління та державотворення, а також до місцевого самоуправління за допомогою інформаційних і комунікаційних технологій.

Особливу інтенсивність інформаційні технології в державному управлінні набувають в середині 90-х років, що виражається в появі нового концепту «електронний уряд» («e-government»). Формуються і пов'язані з ним концептуальні поняття «електронна демократія» («e-democracy»), «електронне урядування» («e-governance»). У цілому

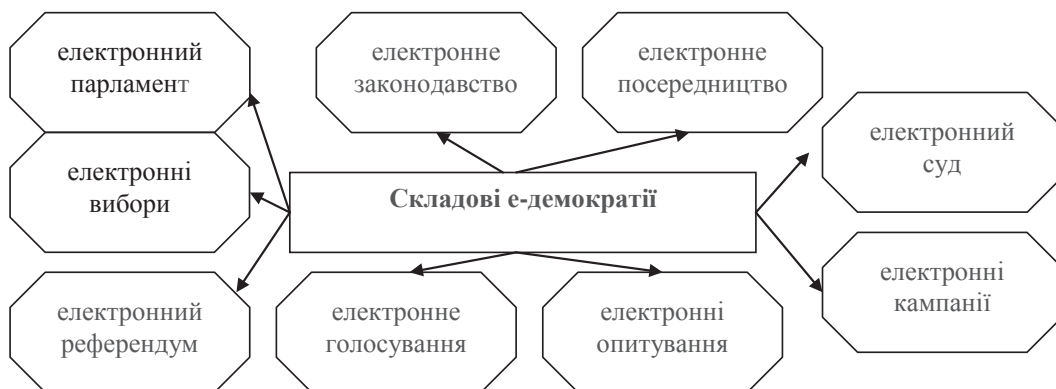

Рис. 2.1. Складові е-демократії

розвиток «електронного уряду» йде в слід за розвитком «електронного бізнесу» та «електронної комерції».

Отже, процес трансформації системи державного управління практично в усіх країнах світу продовжує поєднуватися з подальшим, все більш комплексним використанням ІКТ, метафорою якого стали терміни «електронна (цифрова) демократія» (digital democracy) і «електронний уряд» (e-government).

Електронна (цифрова) демократія – це форма політичної організації, притаманна інформаційному суспільству, що об'єднує в собі властивості безпосередньої і плебісцитної демократії, а також можливості ІКТ.

Електронна демократія означає:

- основні рішення приймають безпосередньо громадяни шляхом проведення плебісцитів в інформаційній мережі;
- громадянам належить законодавча ініціатива та право контролю за дотриманням законності;
- відмова в багатьох випадках від принципу пріоритету більшості, і перехід до консенсусних рішень.

У реалізації електронної демократії використовуються чотири технології: онлайн-інформація і комунікація, онлайн-послуги, онлайн-участь громадян у діяльності органів влади різних рівнів, економічне забезпечення електронної демократії.

Цифрова демократія виникає як результат освоєння громадянами ІКТ у процесі використання послуг електронного уряду. «Послідовність саме така, оскільки цифрова демократія вимагає певного рівня психологічної адаптації громадян до інформаційних інновацій, засвоєння ними навичок використання ІТ у процесі взаємодії з владними структурами.

Сервіси електронного уряду вимагають меншої підготовки, оскільки здебільшого транзакції полягають у заповненні автоматизованих форм, які, до того ж, пропонують на вибір варіанти відповідей. Набувши початкових навичок мережевих транзакцій, громадяни зможуть оволодіти і складнішими схемами, задіяними цифровою демократією» [2].

Цифрова демократія – проект соціально значимий, а електронний уряд – економічно вигідний проект.

Виділяють такі аспекти електронного уряду:

- встановлення безпечної мережі державних органів і центральної бази даних для більш ефективною та кооперативної взаємодії між урядовими агентствами;

- надання послуг на мережевій основі;
- застосування електронної торгівлі (e-commerce) для більш ефективної транзакційної діяльності (наприклад, поставка і контракт);
- цифрова демократія для більш прозорого відповідального уряду.

Варто зазначити, що за заходами Стратегії щодо «Електронного урядування» передбачається створення інтегрованої системи «Електронний уряд». Інші заходи зорієнтовані переважно на постачання е-послуг.

Правовою підставою для розробки Стратегії 2020 стали Конституція України та ЗУ «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» від 9 січня 2007 року.

Отже, в базовому законі поняття е-демократії не визначено, воно є новацією розпорядження КМУ та відповідної Стратегії розвитку інформаційного суспільства до 2020. Із тексту Стратегії не досить зрозумілим є взаємозв'язок між заходами розвитку е-демократії та е-урядування.

Складається враження, що питання е-демократії стосуються переважно парламентської діяльності (проект «Електронний парламент України»), ЗМІ та Національного центру підтримки електронного урядування.

Визначені заходи не конкретизують наповнення визначеного у документі змісту поняття «е-демократія», а саме: яким чином використовуються ІКТ для залучення громадян до державотворення, державного управління та місцевого самоврядування. Таке визначення, у свою чергу, є також досить абстрактним [7].

У кінці 2014 року відновилась урядова активність щодо міжнародної ініціативи «Партнерство «Відкритий уряд», яка на даний момент охоплює 65 країн. 26 листопада 2014 року розпорядженням КМУ №1176-р. Було затверджено План дій із впровадження ініціативи на 2014-15 роки. У документі підбито підсумки виконання попереднього Плану дій на 2012-2013 роки, який виконано на 60%.

Реалізуючи Ініціативу «Партнерство «Відкритий Уряд», Уряд України має на меті принципово змінити підходи до формування та реалізації державної політики в частині забезпечення відкритості та прозорості прийняття рішень, їх відповідності очікуванням громадян.

Роль інститутів громадянського суспільства в суспільно-політичних процесах, зокрема у вирішенні життєво важливих для України питань, постійно зростає. Громадські активісти, волонтери, представники благодійних організацій

роблять суттєвий внесок у реалізацію соціально-економічних реформ, захист територіальної цілісності держави, підтримку соціально вразливих груп населення. Реалізація Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» є важливим кроком до посилення партнерських відносин між органами влади та інститутами громадянського суспільства і потужним інструментом для демократизації держави в цілому.

Провівши консультації з інститутами громадянського суспільства, Кабінет Міністрів України зобов'язується забезпечити у 2016–2018 роках належну реалізацію Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд».

На думку вітчизняних фахівців, розвиток електронної демократії в Україні пройшов три основних етапи [4].

I етап (2000–2001 рр.) носив підготовчий характер, визначалися найбільш загальні аспекти використання сучасних ІКТ, формувалося необхідне підґрунтя для подальших дій держави в цьому напрямі.

II етап (2002–2003 рр.) безпосередньо пов'язаний із формуванням механізмів електронного уряду в Україні, що мало на меті підвищення ефективності та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, поліпшення поінформованості громадян щодо діяльності цих органів та активізації зворотного зв'язку між владою та суспільством за допомогою мережі Інтернет.

III етап розпочався у 2003 р. прийняттям Постанови Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи «Електронний уряд» (від 24 лютого 2003 р. № 208) і триває досі. Цілями пропонуваного заходів щодо розвитку інформаційного суспільства визначалися надання громадянам та юридичним особам інформаційних та інших послуг шляхом використання електронної інформаційної системи «Електронний Уряд», яка забезпечує інформаційну взаємодію органів виконавчої влади між собою і з громадянами, надає інформацію та інші послуги на основі сучасних інформаційних технологій. Упродовж 2004–2009 рр. порядок взаємодії органів державної влади та громадян було доповнено ще кількома постановами Кабінету Міністрів, спрямованими на упорядкування взаємодії виконавчої влади та інститутів громадянського суспільства.

Отже, електронна демократія є інноваційною формою державного устрою, при якій кожен гро-

мадянин має можливість прямої участі в прийнятті державних рішень, які можуть його стосуватися.

Не варто плутати поняття електронної демократії та електронного уряду. Останнє – це лише механізм для спрощення комунікації між громадянами і державою, максимальної відкритості і доступності уряду.

За допомогою сучасних технологій можна змінити і поліпшити демократичні процеси в країні. Але якщо в державі демократія реально відсутня, то ніякий запуск електронних порталів і е-голосувань, звичайно ж, не допоможе. У цьому випадку дуже важлива здорова взаємодія держави і громадськості, готовність громадян брати участь у вирішенні проблем і міняти свою країну.

Важливими перевагами впровадження електронної демократії, які стануть відчутними для кожного українця, є:

- розширення можливостей громадян брати участь у процесі прийняття рішень та управління країною;

- поліпшення комунікації між суспільством і органами влади;

- підвищення прозорості діяльності органів влади завдяки використанню сучасних технологій для доступу до інформації;

- підвищення оперативності й зручності доступу до послуг держави з будь-якого місця, в будь-який час;

- зниження залежності від особистісних якостей чиновника під час прийняття рішень;

- скорочення кількості чиновників, а в довгостроковій перспективі – повне перекроювання бюрократичного апарату і заміна механізмів державного управління.

Висновки. Інформаційно-комунікаційні технології в Україні стають дієвим інструментом залучення громадян до прийняття рішень органами державної влади всіх рівнів і органами місцевого самоврядування. У той же час, як свідчить досвід країн, в яких е-демократія здобула міцні позиції і розвивається, нашому суспільству треба подолати чимало перепон на шляху утвердження цієї перспективної форми взаємодії громадян між собою, з владою та бізнесом.

Отже, електронну демократію необхідно розглядати як форму організації суспільства, де за рахунок широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій громадяни громадські організації, представники бізнесу залучаються до прийняття державних рішень та участі в державному управлінні.

Список літератури:

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України 15 травня 2013 р. № 386-р «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-p>. (дата звернення: 10.05.2018).
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України 20 вересня 2017 р. № 649-р «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні». URL: <http://rozporyadjennya-vid-veresnya>. (дата звернення: 10.05.2018).
3. Дубас О.П. Електронна демократія: сутність і перспективи розвитку в Україні. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2011. С. 187–190.
4. Електронне урядування в Україні – ефективна влада для мешканців. URL: <http://msdp.undp.org.ua>. (дата звернення: 10.05.2018).
5. Електронне урядування в Україні: аналіз та рекомендації. URL: <http://msdp.undp.org.ua>. (дата звернення: 10.05.2018).
6. Клімушин П.С., Серенок А.О. Електронне урядування в інформаційному суспільстві. Харків: Магістр, 2010. 312 с.
7. Лопушинський І.П. Упровадження електронного урядування в роботу органів виконавчої влади України як вагома складова реформування державної служби. Публічне управління: теорія та практика: зб. наук. пр. Асоціації докторів наук з державного управління. 2010. № 2. С. 194–198.

ЭЛЕКТРОННАЯ ДЕМОКРАТИЯ КАК АЛЬТЕРНАТИВНАЯ ФОРМА УПРАВЛЕНИЯ В УКРАИНЕ

В статье рассмотрена категория «электронной демократии как действенной формы механизма государственного управления в Украине. «Электронная демократия» как форма управления исследуется через открытость государственной власти, повышение эффективности политического управления и активного вовлечения граждан в процесс принятия политических решений на основе информационно-коммуникативных технологий. Доказано, что электронная демократия ориентирована на качественное повышение уровня участия граждан в политической жизни, то есть на инициативу «снизу» в управлении государством. Электронная демократия Украины обеспечивается, прежде всего, электронными информационными ресурсами органов государственной власти. Установлено, что именно электронная демократия является инновационной формой государственного устройства, при котором каждый гражданин имеет возможность прямого участия в принятии государственных решений, которые могут его касаться.

Ключевые слова: государственная власть, электронная демократия, электронное правительство, информационное общество, государственное управление, цифровая демократия.

ELECTRONIC DEMOCRACY AS AN ALTERNATIVE FORM OF MANAGEMENT IN UKRAINE

The article deals with the category of «e-democracy» as an effective form of the mechanism of public administration in Ukraine. «Electronic democracy», as a form of government, is explored through openness of state power, increasing the effectiveness of political governance and active involvement of citizens in the process of making policy decisions on the basis of information and communication technologies. It is proved that e-democracy is oriented on a qualitative increase in the level of participation of citizens in political life, that is, on the initiative «from below» in the management of the state. Ukraine's electronic democracy is provided primarily by electronic information resources of state authorities. It has been established that it is electronic democracy that is an innovative form of government, in which every citizen has the opportunity to participate directly in making state decisions that can relate to it.

Key words: state power, e-democracy, e-government, information society, state administration, digital democracy.